

Poznań, dnia 19 stycznia 2026 roku

Prof. UAM dr hab. Joanna Długosz-Józwiak
Zakład Prawa Karnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej
Pani mgr Nikoli Koczy
„Przestępstwo niealimentacji w polskim prawie karnym. Zasadność
utrzymywania karalności w art. 209 k.k.” (Łódź 2025, ss. 286),
przygotowanej pod kierunkiem naukowym
Dr. hab. Jana Kuleszy, prof. UŁ, na Uniwersytecie Łódzkim

Postanowieniem Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie nauki prawne z dnia 28 listopada 2025 roku zostałam powołana na recenzentkę rozprawy doktorskiej Pani mgr Nikoli Koczy pt. „Przestępstwo niealimentacji w polskim prawie karnym. Zasadność utrzymywania karalności w art. 209 k.k.”, przygotowanej pod kierunkiem naukowym Dr. hab. Jana Kuleszy, prof. UŁ. W wykonaniu powyższego postanowienia przedstawiam recenzję tej rozprawy.

1. Wybór tematu rozprawy (problemu badawczego)

Temat rozprawy recenzowanej pracy doktorskiej: „Przestępstwo niealimentacji w polskim prawie karnym. Zasadność utrzymywania karalności w art. 209 k.k.” został przez Doktorantkę sformułowany poprawnie. Na uwagę zasługuje zwłaszcza ujęcie drugiego członu tematu, tj. „Zasadność utrzymywania karalności w art. 209 k.k.”, w którym Autorka nie tylko pokazała umiejętność posługiwania się terminologiczną precyzją, ale także świadomie zawężyła zakres podejmowanych rozważań. Przyjęcie takiej perspektywy przesądza bowiem o tym, że przeprowadzone w rozprawie badania koncentrować się będą na słuszności utrzymania karalności zachowań określonych w art. 209 k.k. w postaci istniejących *de lege lata* rodzajowych typów niealimentacji. Oznacza to także, że intencją Autorki jest pozostawienie poza zakresem badań szeregu kwestii problemowych, wiążących się z rzeczonym typem przestępstwa, w tym m.in. zasadności ustanowienia nowych i modyfikacji istniejących rodzajowych typów niealimentacji w celu rozszerzenia zakresu karalności. Oznacza to także, że w założeniu, wynikającym z ujęcia tematu,

rozprawa dotyczyć ma jedynie tej części problematyki kryminalizacji niealimentacji, która obejmuje jej obowiązujący obecnie rezultat. Jednocześnie jednak nie ograniczy się wyłącznie do rozważań na gruncie prawa karnego materialnego, ale uwzględni także inne dyscypliny dogmatyczne w obrębie nauk prawnych, w tym zwłaszcza prawo konstytucyjne, kładąc szczególny nacisk na problematykę ochrony osób uprawnionych do alimentów, co jawi się jako interesujące podejście badawcze. Z tej perspektywy pewną niekonsekwencję stanowi poświęcenie szczególnej uwagi historycznej ewolucji karnoprawnej regulacji przestępstwa niealimentacji (rozdział 1).

Niewątpliwie za doniosłością problematyki objętej tematem pracy przemawia to, że zjawisko uchylania się od obowiązku alimentacyjnego stanowi problem wielopłaszczyznowy i złożony w obszarze prawoznawstwa, będąc przedmiotem badań także innych subdyscyplin prawnych, w tym zwłaszcza prawa cywilnego. Nie bez znaczenia w tym kontekście jest także skala przedmiotowego zjawiska; Autorka w oparciu o dane statystyczne wskazuje (s. 5), że niealimentacja jest najczęściej popełnianym przestępstwem spośród wszystkich przestępstw przeciwko rodzinie i opiece. Nadmienić jednakże wypada, że częstotliwość występowania społecznie niepożądanego zjawiska, nawet stanowiącego przestępstwo, sama w sobie nie stanowi wystarczającego uzasadnienia dla podjęcia badań naukowych nad danym zagadnieniem.

Nadto problematyka niealimentacji dotyczy kwestii fundamentalnej dla prawidłowego funkcjonowania rodziny, będącej podstawową komórką społeczną, a tym samym jawi się jako istotny problem społeczny.

W świetle powyższych uwag Recenzentka wyraża przekonanie, że temat recenzowanej rozprawy odzwierciedla problem badawczy, noszący cechy problemu naukowego w rozumieniu przyjętym w art. 187 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 619 ze zm.).

2. Przedmiot badań oraz cel naukowy rozprawy i jego realizacja

We Wprowadzeniu Autorka wskazała (s. 4), iż przedmiotem badań podjętych w rozprawie jest analiza przestępstwa niealimentacji, uregulowanego *de lege lata* w art. 209 Kodeksu karnego. Takie sformułowanie przedmiotu badań – tj. ujęcie go jako „analiza” – wywołuje pewne wątpliwości metodologiczne w kontekście właściwego odróżnienia

przedmiotu badań naukowych od metody badawczej. Porządkująco i ogólnie należy w tym względzie wskazać, że ten pierwszy rozumiany jest jako przedmiot naukowego poznania badanej rzeczywistości. Może on zostać wyrażony w postaci celu prowadzonych badań, który zazwyczaj określa się poprzez sformułowanie pytań i hipotez badawczych. Pozwala to odróżnić go od metody badawczej, rozumianej jako sposób realizacji owego celu, mający doprowadzić do odpowiedzi na postawione pytania i weryfikacji hipotez badawczych. Trzeba jednak zauważyć, że w metodologii badań w naukach prawnych zasadniczo dopuszcza się uznanie analizy zarówno za cel prowadzonych badań (w tym znaczeniu w odniesieniu do np. określonych zjawisk czy procesów), jak i za metodę osiągnięcia tego celu – w tym drugim ujęciu rozumianą jako ustalanie określonych faktów (np. stanu orzecznictwa, poglądów doktryny). Lektura recenzowanej pracy prowadzi jednak do wniosku, że sformułowanie przez Autorkę przedmiotu podejmowanych badań jest zbyt wąskie. Poczynione w pracy rozważania nie ograniczają się bowiem wyłącznie do wszechstronnego i kompleksowego zbadania obowiązującej regulacji art. 209 k.k., z którego wynikają konkretne wnioski, ale wykraczają poza nią, obejmując realizację szerzej ujętych celów poznawczych (m.in. badanie ewolucji kryminalizacji niealimentacji w polskim prawie karnym i pozakarnych środków zwalczania tego zjawiska), a także wybranych celów praktycznych (m.in. analizę danych statystycznych oraz badania ankietowe).

Przytoczony powyżej główny cel badań został przez Autorkę sprecyzowany poprzez sformułowanie trzech – wydaje się równorzędnych – głównych pytań badawczych (s. 7), które – zgodnie z przypisywanym im w metodologii badań naukowych znaczeniem – powinny wyznaczać główny kierunek badań oraz determinować ich zakres. Pierwsze dotyczy treści regulacji art. 209 k.k. *de lege lata*; drugie – roli, jaką kryminalizacja niealimentacji pełni w kontekście zapewnienia skuteczności egzekucji świadczeń alimentacyjnych, zaś trzecie – ustalenia, czy utrzymywanie karalności w art. 209 k.k. jest konieczne, przydatne i proporcjonalne z perspektywy art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Jakkolwiek z oczywistych względów trafne, pytania te nie mogą być jednak uznane za w pełni prawidłowy punkt wyjścia dla procesu badawczego. Są one bowiem na tyle ogólnikowe, że nie pozwalają na precyzyjne uchwycenie istoty poszczególnych problemów badawczych w tym znaczeniu, że nie wskazują, jakie szczegółowe problemy miałyby zostać zbadane w ramach pracy. Wyjątkiem w tym zakresie jest do pewnego

stopnia pytanie trzecie, choć w opinii Recenzentki powinno ono, ze względu m.in. na charakter *ultima ratio* prawa karnego, poprzedzać badanie regulacji kodeksowej, a tym bardziej jej roli w kontekście skuteczności egzekucji świadczeń alimentacyjnych.

Zasadniczym mankamentem jest jednak to, że sformułowane pytania badawcze nie zostały powiązane z hipotezami badawczymi. Dla porządku wskazać należy, że hipoteza badawcza stanowi przypuszczenie wyniku badania, podlegające weryfikacji, skonstruowane w celu uzyskania odpowiedzi na pytanie badawcze, którego treścią jest określony problem badawczy. Hipoteza powinna zatem być spójna z określonym pytaniem badawczym w tym znaczeniu, że powinna wysławiać jasną, zrozumiałą i dającą się zweryfikować propozycję odpowiedzi na nie. Także więc w recenzowanej pracy względy metodologiczne nakazywałyby określenie hipotez badawczych, wynikających z każdego ze zidentyfikowanych problemów (pytań) badawczych i podlegających sprawdzeniu, przy czym mogłyby zostać ujęte jako autonomiczne hipotezy badawcze, podlegające weryfikacji niejako niezależnie od siebie, bądź też jako hipotezy szczegółowe, stanowiące doprecyzowanie głównego założenia badawczego. Tymczasem Autorka sformułowała wprawdzie pytania badawcze (przytoczone powyżej), jednak całkowicie pominęła hipotezy, w konsekwencji czego niejasne jest, w jaki sposób zamierza uzyskać odpowiedzi postawione pytania. Jedynie zasygnalizować trzeba przy tym, że sam rezultat sprawdzenia hipotezy badawczej nie stanowi jeszcze rozwiązania problemu badawczego. Daje on jedynie podstawę dla określenia wniosków (niekiedy także ocen i postulatów), prowadzących dopiero do końcowego wyniku badań. W konsekwencji, brak wyartykułowania hipotez nie tylko budzi pewien niedosyt, lecz – co istotniejsze – determinuje strukturę pracy i rzutuje na tok prowadzonych badań w tym znaczeniu, że znacząco utrudnia Autorce osiągnięcie ich celu.

Niezależnie jednak od wyszczególnionych uchybień warsztatowych, które nieco obniżają wartość pracy jako dzieła naukowego, jej lektura prowadzi do wniosku, że wyznaczony cel badawczy udało się Autorce zrealizować. Na szczególne uznanie zasługuje zwłaszcza to, że rezultat przeprowadzonych badań dogmatycznych uzupełnia kontekst praktyczny, przejawiający się w badaniach ilościowych (tj. analizie danych statystycznych), a także perspektywa społeczna, przedstawiona w badaniach ankietowych, dotyczących nastawienia społecznego do zjawiska niewywiązywania się z obowiązku alimentacyjnego (oraz alienacji rodzicielskiej).

3. Założenia metodologiczne i charakter rozprawy

Lektura rozprawy nie pozostawia wątpliwości, że dla osiągnięcia przyjętego celu badań Autorka w przeważającej części rozprawy posłużyła się jedną metodą badawczą – rozumianą jako sposób poznania naukowego zmierzający do osiągnięcia celu, tj. wyjaśnienia badanej rzeczywistości – tj. formalno-dogmatyczną analizą norm prawnych. Istotą tej metody jest analiza i wykładnia przepisów prawa, z uwzględnieniem poglądów wyrażonych w orzecznictwie i doktrynie, w ujęciu statycznym, przy czym w recenzowanej pracy obejmuje ona zwłaszcza materiał normatywny z zakresu polskiego prawa karnego i prawa konstytucyjnego, a także, uzupełniając, prawa cywilnego i prawa administracyjnego. Wybór formalno-dogmatycznej metody badawczej należy uznać za trafny. Wpisuje się on w dominujący w prawoznawstwie (zwłaszcza w dogmatyce prawa) paradygmat metodologiczny i determinuje charakter rozprawy.

Na pełną aprobatę zasługuje to, że wzmiankowaną metodą badawczą Autorka obejmuje także analizę historycznej ewolucji regulacji przestępstwa niealimentacji (s. 10), unikając tym samym częstego błędu utożsamiania tego etapu procesu badawczego z zastosowaniem metody historycznoprawnej. Tymczasem metoda historycznoprawna nie polega na opisywaniu zmian legislacyjnych czy też ewolucji odnośnego orzecznictwa, lecz pozwala badać prawo w ujęciu dynamicznym, tj. w kontekście jego chronologii, z uwzględnieniem takich czynników, jak kultura, tradycja i aspekty społeczne.

W rozprawie uzupełniając wykorzystano socjologiczne metody badawcze, służące analizie prawa w jego społecznym kontekście, tj. w odniesieniu do rzeczywistego funkcjonowania w społeczeństwie, wpływu na relacje społeczne i sposobu, w jaki jest odbierane przez ludzi. W tym zakresie Autorka przeprowadziła syntetyczne ilościowe badania niereaktywne w postaci analizy danych statystycznych, dotyczących przestępstwa niealimentacji przed nowelizacją z 23 marca 2017 roku i po jej wprowadzeniu (s. 67-73). Objęły one dane dotyczące postępowania przygotowawczego, prawomocnych skazań, rodzajów wymierzonych kar, a także współczynnika skuteczności egzekucji świadczeń alimentacyjnych.

Nadto, w celu poznania społecznej opinii na temat zachowań związanych z niewywiązywaniem się z obowiązku opieki w postaci niealimentacji, Autorka

wykorzystała ilościową metodę badań ankietowych, które objęły aż 531 uczestników. Na marginesie zauważyć trzeba, że badania te objęły szerszy zakres zagadnień, niż stanowiący przedmiot recenzowanej rozprawy, tzn. także społeczne postrzeganie zjawiska alienacji rodzicielskiej.

Uzyskane odpowiedzi zostały następnie poddane przez Autorkę interpretacji z wykorzystaniem analiz statystycznych (s. 226-233). Wykorzystując tę metodę badawczą Autorka nie ustrzegła się jednak pewnych uchybień. Po pierwsze, nie sprecyzowała formy przeprowadzenia ankiety (on-line, wywiad osobisty, wywiad telefoniczny etc.), ani kryteriów doboru próby, a tym bardziej nie uzasadniła, czy są one właściwe dla uzyskania możliwie zróżnicowanej reprezentatywności. Po drugie, nie załączyła do pracy narzędzia badawczego (tj. kwestionariusza ankiety), choć w toku wywodu przytoczyła treść pytań, zadanych uczestnikom badań ankietowych.

Kontekst charakteru rozprawy uzupełnia spostrzeżenie, że nie poruszono w niej wątków regulacji przestępstwa niealimentacji w innych porządkach prawnych. Autorka bez uzasadnienia pominęła bowiem badania prawa międzynarodowego oraz krajowego prawodawstwa wybranych państw obcych. Tymczasem wykorzystanie metody komparatystycznej – rozumianej jako badanie relacji między odrębnymi systemami prawnymi w ujęciu dynamicznym i służącej wartościującej weryfikacji tożsamości, różnic i podobieństw porównywanych dwóch lub więcej systemów prawnych lub ich elementów składowych – mogłoby być wartościowe bodaj dla ustalenia optymalnej konstrukcji normatywnej przestępstwa niealimentacji, czy też identyfikacji możliwie najskuteczniejszego sposobu egzekucji świadczeń alimentacyjnych.

Zasugerować dodatkowo wypada, że wątpliwości i problemy, wynikłe na gruncie analizy formalno-dogmatycznej, a także podjętych badań ilościowych, powinny skłonić Autorkę do przeprowadzenia weryfikacji empirycznej w postaci jakościowych badań aktowych, obejmujących analizę wyselekcjonowanych spraw karnych o przestępstwo z art. 209 k.k. Prowadzenie badań empirycznych nie jest jednak obligatoryjnym wymogiem stawianym rozprawom doktorskim, stąd też wskazanie na jego brak służy jedynie zachęceniu Autorki do dalszych, szerzej ujętych badań nad wybranym problemem badawczym.

Podsumowując, mimo wskazanych uwag, wybór metod badawczych uznać należy za zasadniczo uzasadniony z uwagi na charakter przedmiotu podjętych badań, a także adekwatny do ich celu, choć warto podkreślić, że właściwy ich dobór powinien być podyktowany założeniami (hipotezami) badawczymi, które, na co już wskazywano, nie zostały w pracy sformułowane.

4. Systematyka rozprawy

Część merytoryczna rozprawy obejmuje wprowadzenie, dziewięć rozdziałów zawierających rozważania o normatywnym, dogmatycznym i praktycznym wymiarze badanego zjawiska niealimentacji, a także wyodrębnione podsumowanie.

W rozdziale pierwszym omówiono perspektywę historyczną regulacji przestępstwa niealimentacji, dotyczącą ewolucji zakresu jej kryminalizacji i penalizacji oraz towarzyszące tym procesom tendencje legislacyjne – w okresie czasowym obejmującym obowiązywanie kolejno: Kodeksu karnego z 1932 roku, Kodeksu karnego z 1969 roku oraz Kodeksu karnego z 1997 roku – aż do nowelizacji z 23 marca 2017 roku.

Zmianom normatywnym, wprowadzonym rzeczoną nowelizacją, która w sposób zasadniczy zmodyfikowała zwłaszcza typ podstawowy przestępstwa nie alimentacji, poświęcony został rozdział drugi. Zawarto w nim szczegółowe omówienie uzasadnienia rządowego projektu ustawy nowelizacyjnej, a także gruntowną i zasadniczo krytyczną analizę oraz ocenę rezygnacji w typie podstawowym przestępstwa niealimentacji z ustawowego znamienia skutku w postaci narażenia na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, a także przedstawiono dane statystyczne dotyczące przestępstw niealimentacji, popełnionych zarówno przed nowelizacją z 2023 roku, jak i po jej wprowadzeniu.

Rozdział trzeci rozprawy został zatytułowany „Analiza struktury przestępstwa niealimentacji”. Zawiera on rozważania dotyczące przedmiotu ochrony, podmiotu przestępstwa oraz jego strony przedmiotowej i strony podmiotowej. Ewidentnym uchybieniem jest pominięcie w tak zatytułowanym rozdziale problematyki pozostałych elementów struktury przestępstwa – tj. bezprawności, społecznej szkodliwości czynu oraz winy sprawcy – i omówienia problemowych zagadnień powstałych na ich tle w kontekście przestępstwa niealimentacji.

Pewne wątpliwości budzi natomiast omówienie już w rozdziale czwartym środków reakcji karnoprawnej, w tym głównie kar i środków karnych, grożących za popełnienie przestępstwa z art. 209 k.k., mając zwłaszcza na uwadze kwestie analizowane w rozdziałach: piątym (formy stadialne przestępstwa niealimentacji) i szóstym (formy zjawiskowe przestępstwa niealimentacji), a także częściowo w rozdziale siódmym (zbieg przepisów ustawy). Wszystkie te zagadnienia należą bowiem do determinujących zakres kryminalizacji czynu, polegającego na uchylaniu się od obowiązku alimentacyjnego. Toteż w sekwencji omawianych zagadnień rozważania o rodzaju i wymiarze karnoprawnej reakcji powinny następować dopiero po ustaleniu tego zakresu. Dodatkowo, niewielka obszerność rozdziałów 5, 6, 7 przemawiałaby przeciwko wyodrębnieniu ich w postaci samoistnych rozdziałów, zaś za włączeniem do rozdziału trzeciego, a w zakresie problematyki zbiegu przestępstw – np. do rozdziału piątego.

Kolejny, ósmy, rozdział zawiera omówienie pozakarnych środków zwalczania niealimentacji, w tym m.in. egzekucji świadczeń alimentacyjnych oraz rozwiązań przewidzianych w ustawie z 7 września 2007 roku o pomocy osobom uprawnionym do alimentów. Pewne zaskoczenie wywołuje to, że dopiero w tym miejscu w strukturze pracy Autorka omówiła obowiązki Państw-Stron, wynikające z Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 roku w zakresie zapewnienia zaspokojenia jego finansowych potrzeb. Wydaje się, że bodaj względy systemowe, w tym pozycja Konwencji w systemie źródeł prawa powszechnie obowiązującego w Polsce, a także charakter przewidzianych w niej środków, przemawiają za tym, aby analiza jej postanowień poprzedzała analizę regulacji ustawowych, zwłaszcza że w przypadku niezgodności ma ona pierwszeństwo przed ustawą (art. 91 ust. 2 Konstytucji RP).

Analogiczne zastrzeżenie można sformułować także odnośnie do rozdziału dziewiątego, którego przedmiotem jest dopuszczalność kryminalizacji niealimentacji z perspektywy klauzuli limitacyjnej, określonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Z niezrozumiałych powodów zagadnienie to analizowane jest dopiero w ostatnim rozdziale pracy. Nadto nie jest jasne, dlaczego to właśnie w podsumowaniu tego rozdziału znajduje się omówienie wyników przeprowadzonych badań ankietowych. Autorka nie wyjaśniła bowiem przekonująco, jaki jest ich merytoryczny związek z problematyką konstytucyjnych ograniczeń kryminalizacji, bądź też z zagadnieniem obowiązków państwa w zakresie zapewnienia właściwego poziomu ochrony praw i wolności jednostki.

W podsumowaniu rozprawy Autorka w syntetyczny sposób sformułowała wnioski *de lege lata*, wynikające z przeprowadzonych badań nad przestępstwem niealimentacji w polskim prawie karnym, a także postulaty *de lege ferenda*, zmierzające zwłaszcza do zwiększenia skuteczności uzyskiwania alimentów przez osoby uprawnione, i obejmujące m.in. autorską propozycję nowelizacji art. 209 k.k. (s. 239-240). Niejako na marginesie zasadniczych rozważań zaproponowała także nowy typ czynu zabronionego polegający na uchylaniu się od realizacji kontaktów z dzieckiem (art. 209a k.k.)

Powyższe uprawnia do stwierdzenia, że, mimo wskazanych zastrzeżeń, rozprawa ma zasadniczo logiczną, spójną i przejrzystą systematykę, a stopień szczegółowości analizy poszczególnych zagadnień pozwala na osiągnięcie założonego celu badań. Na pozytywną ocenę zasługuje przy tym to, że poszczególne rozdziały zawierają własne, wyodrębnione wprowadzenia („Uwagi wstępne”) oraz podsumowania. Wprowadzenie tych elementów z jednej strony pozwala bowiem lepiej zorientować się co do systematyki poszczególnych rozdziałów i zakresu zagadnień w nich podejmowanych, zaś z drugiej strony, ma cenny walor porządkujący i ułatwia uchwycenie wniosków, mających kluczowe znaczenie dla *meritum* rozprawy.

Tym samym można stwierdzić, że rozprawa nie zawiera poważnych mankamentów konstrukcyjnych. Praca jest spójna, logiczna i syntetyczna, a jej struktura przejrzysta i czytelna, co bezpośrednio przekłada się na komunikatywność wywodu i klarowność przedstawionych badań.

5. Strona formalna rozprawy

Poza częściami merytorycznymi, wymienionymi w punkcie czwartym, rozprawa zawiera spis treści oraz bibliografię, która, obok pozycji piśmienniczych, obejmuje także międzynarodowe i krajowe akty prawne oraz projekty ustaw, orzecznictwo polskich sądów i Trybunału Konstytucyjnego, a także źródła internetowe. Zakres wykorzystanej literatury, niemal wyłącznie polskojęzycznej (tj. poza jedną pozycją), obejmujący zwłaszcza polskie prawo karne, a także prawo konstytucyjne, jest obszerny i zróżnicowany, stosownie do zakresu analizowanej materii, a lektura pracy dowodzi, że Autorka porusza się w zebranych przez siebie materiale źródłowym z pełną swobodą.

Praca nie zawiera wykazu skrótów, ani wykazu rysunków, choć takie w niej występują, co stanowi drobne uchybienie.

Tekst rozprawy został sformułowany rzetelnie, a jego korekta jest staranna i dopracowana z perspektywy edytorskiej i typograficznej. Dostrzegłam jedynie nieliczne błędy stylistyczne, w pisowni, interpunkcyjne czy edytorskie (np. s. 133, 154, 197, 229, przyp. 193).

6. Uwagi ogólne i szczegółowe w przedmiocie *meritum* rozprawy

Główna problematyka rozprawy ogniskuje się wokół zagadnienia kryminalizacji zachowania polegającego, ogólnie ujmując, na uchyłaniu się od wykonania obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby. Kwestią polemiczną jest jednak sformułowane przez Autorkę – już we Wprowadzeniu (s. 4) – założenie o tożsamości znaczeniowej pojęć „penalizacja” i kryminalizacja”. Autorka przyjmuje bowiem (przyp. 3), że w przedmiotowej rozprawie pojęcia te „używane są zamiennie i odnoszą się do zmiany całości regulacji przestępstwa niealimentacji”. Tymczasem w literaturze przedmiotu (zob. m.in. J. Kulesza, Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego, Łódź 2017, s. 17 i n.) uznaje się, że pojęcie kryminalizacji obejmuje nie tylko utrzymanie karalności istniejących *de lege lata* rodzajowych typów zachowań, ale także taką ich normatywną modyfikację, która prowadzi do rozszerzenia zakresu karalności, a także stworzenie nowych typów rodzajowych. Z kolei penalizacja to ustanowienie lub zaostrzenie zagrożenia karnego za zachowanie realizujące ustawowe znamiona danego typu czynu zabronionego, mogącego wprawdzie stanowić przestępstwo, ale także m.in. wykroczenie. Tym samym nie sposób zgodzić się z Autorką co do możliwości stosowania wymienionych pojęć zamiennie, nawet mając na względzie ścisłą korelację procesów kryminalizacji i penalizacji w przypadku kryminalizacji polegającej na ustanowieniu nowego typu rodzajowego, powiązanej z penalizacją, rozumianą jako obwarowanie go sankcją (zagrożeniem karnym). Jednak nawet w takim przypadku penalizację postrzegać należy jako swoistą konsekwencję kryminalizacji.

Interesującym i jednocześnie złożonym zagadnieniem, poddanym w rozprawie obszernej analizie, jest swoista obiektywizacja odpowiedzialności karnej za uchyłanie się od obowiązku alimentacyjnego, wprowadzona nowelizacją z 23 marca 2017 roku i

polegająca na rezygnacji w typie podstawowym (art. 209 § 1 k.k.) z ustawowego znamienia skutku w postaci narażenia osoby uprawnionej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, a nakazująca nieuwzględnianie jej sytuacji finansowej. Zmiana ta niewątpliwie poszerzyła zakres kryminalizacji niealimentacji, przy czym w opinii niektórych przedstawicieli orzecznictwa i doktryny (por. s. 51) *de facto* oznacza to wprowadzenie odpowiedzialności karnej za długi. Toteż jej zasadność budzi ewidentne zastrzeżenia, w szczególności w świetle zasady *ultima ratio* prawa karnego, w tym zwłaszcza wobec ryzyka instrumentalizacji prawa karnego w tym znaczeniu, że ograniczającej jego rolę zasadniczo do zwiększenia efektywności egzekucji alimentów, substytuując *de facto* w ten sposób prawne instrumenty zwalczania niealimentacji, przewidziane w innych dziedzinach prawa (zwłaszcza w prawie cywilnym). Jak bowiem trafnie zauważa Autorka (s. 7 i n., 92 i n.), rolą prawa karnego nie jest regulowanie stosunków społecznych, lecz penalizacja „najbardziej rażących i karygodnych naruszeń norm postępowania z dobrami prawnymi”. Toteż możliwość ograniczenia wolności i praw człowieka normami prawa karnego determinowana jest koniecznością ochrony istotnych wartości konstytucyjnych, wpisaną w konstytucyjny wymóg proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP). Kontekst ten wywołuje oczywiste wątpliwości co do zasadności kryminalizacji niealimentacji w brzmieniu przyjętym w nowelizacji z 2023 roku, mając zwłaszcza na względzie to, że poszerzenie zakresu kryminalizacji nieodłącznie wiąże się ze wzrostem ograniczeń nakładanych na jednostkę.

Ściśle powiązane z tym zagadnieniem jest nadto zasadne pytanie Autorki (s. 7) o to, czy kryminalizacja uchylania się od obowiązku alimentacyjnego w brzmieniu *de lege lata* realizuje przypisywane prawu karnemu funkcje, w tym zwłaszcza w zakresie prewencji ogólnej i prewencji szczególnej. Pytanie to można uzupełnić o kontekst zasadności karania sprawców niealimentacji karą kryminalną (w tym zwłaszcza karą pozbawienia wolności) w świetle przypisywanej karom tego rodzaju funkcji prewencyjnej, mającej kształtować przyszłe zachowania sprawcy i społeczeństwa.

Dyskusyjną kwestię stanowi także obwarowanie niealimentacji karą izolacyjną, i to zarówno w typie podstawowym (art. 209 § 1 k.k.), jak i w typie kwalifikowanym (art. 209 § 1a k.k.), a tym bardziej orzeczenie takiej kary bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Kontrowersje z tym związane uzasadniać może perspektywa interesu pokrzywdzonego tym przestępstwem, który zostaje naruszony w okolicznościach

odbywania przez sprawcę kary pozbawiania wolności, mogących spowodować znaczne ograniczenie, a niekiedy wręcz całkowite wykluczenie jego możliwości zarobkowych, które pozwoliłyby mu na wywiązanie się z obowiązku alimentacyjnego, co może prowadzić do dalszego pokrzywdzenia osoby uprawnionej. Z drugiej jednak strony sytuacja obiektywnej niemożności wykonania nałożonego obowiązku alimentacyjnego wydaje się pozostawać poza zakresem ustawowego znamienia „uchyla się”, a nadto zagrożenie karą, zarówno w typie podstawowym, jak i w typie kwalifikowanym, nie przewiduje pozbawienia wolności jako kary samoistnej, uwzględniając tym samym charakter *ultima ratio* kary tego rodzaju.

7. Konkluzja recenzji

Przedstawione powyżej uwagi, częściowo o charakterze polemicznym, w żaden sposób nie umniejszają pozytywnej oceny rozprawy, która mimo wskazanych mankamentów, jest interesująca i wielowątkowa. Stwarza jednoznaczną podstawę do przyjęcia, że Autorka wykazała ogólną wiedzę teoretyczną zwłaszcza z zakresu prawa karnego materialnego, którą potrafiła wykorzystać do twórczego identyfikowania, formułowania i innowacyjnego rozwiązania złożonych problemów badawczych, a także z łatwością sformułowała własne poglądy i oceny. Tym samym można bez żadnych wątpliwości stwierdzić, że Autorka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Recenzentka wyraża przekonanie, że oceniana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie istotnego i aktualnego – tak dla dogmatyki, jak i praktyki – problemu badawczego. Zawiera oryginalną i rzetelną analizę badanego zjawiska o dużym znaczeniu praktycznym, które dotąd nie zostało poddane pogłębionym badaniom naukowym w sposób wybrany przez Autorkę.

Recenzowana praca spełnia więc wymagania określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.), co pozwala na jej jednoznacznie pozytywną ocenę. Tym samym wnoszę o podjęcie dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Prof. UAM dr hab. Joanna Długosz-Jóźwiak